

Reflecții pe marginea învățământului universitar în conservare-restaurare din România

Márta Guttmann

Până ce formarea universitară a restauratorilor de pictură și sculptură există de decenii în România – în cadrul Universității Naționale de Artă din București, unde funcționează din 1957¹ – formarea academică a conservatorilor-restauratorilor pentru obiecte de patrimoniu este mult mai recentă. Primele secții de conservare-restaurare obiecte au fost înființate la Sibiu,² apoi la Iași, Cluj,³ Timișoara și Oradea.⁴ La un moment dat, existau 12 instituții de învățământ superior care ofereau programe de specializare în conservare-restaurare, sau cel puțin susțineau acest lucru. Astfel, rezultau deci anual peste 200 de absolvenți în domeniu. Momentan situația s-a liniștit puțin, dar nici acum numărul absolvenților la nivel național nu este corelat cu cererea pieței de muncă.

Formarea era gândită inițial pentru cinci ani de studiu, apoi, datorită obligativității de a trece la sistemul Bologna, structura abia consolidată s-a transformat într-o structură în două trepte, mai întâi 4+1, apoi 3+2, ceea ce în mod cert nu a fost spre binele formării universitare. Ar fi fost bine să se militeze pentru păstrarea structurii într-o singură treaptă, dar pentru aceasta breasla era prea redusă ca număr și mult prea neorganizată.

O problemă majoră a noului sistem este faptul că nici până azi nu s-a stabilit clar care sunt competențele de înșușit atât în primii trei ani de studiu, adică în cadrul formării de bază (BA), cât și la nivelul masteratului (MA). Competențele în conservarea-restaurarea patrimoniului sunt menționate în mod regretabil deja pe diplomele de licență, ceea ce poate duce la derutarea beneficiarilor; aceștia pot da cu bună credință obiecte valoroase de patrimoniu pe mâna posesorilor acestor diplome care „sună bine”. Pe diplomele de masterat se specifică suplimentar specializarea într-un anumit domeniu al conservării-restaurării, chiar dacă aceasta nu presupune neapărat mai multă experiență în domeniu, decât intervenția pe obiectul de diplomă.

Sistemul de admitere la ambele niveluri este foarte dis-

cutabil. În cazul formării de bază sunt testate numai aptitudinile artistice, cele științifice nu se apreciază sub nici o formă, nu cumva să descurajeze stimatul candidat. Deși poate ar fi mai corect să se clarifice din prima clipă că aici nu este vorba de o educație artistică, și astfel să se evite decepțiile ulterioare. Conservarea-restaurarea nu mai este un meșteșug, ci o știință care aduce o contribuție semnificativă nu numai la păstrarea și remediarea patrimoniului, ci și la cercetarea acestuia. Nu se impune nici contactul cu profesia anterior admiterii: nici simpla vizită a unui laborator de restaurare nu este o condiție de admitere, cu atât mai puțin o minimă experiență în domeniu. Mulți candidați nu știu că nu devin învățăcei în artă, ci se îndreaptă spre o profesie care presupune multă răbdare și supunere, și are o valență științifică pronunțată. O parte din ei nu este capabil să se adapteze la aceste cerințe pe parcursul formării, și va ieși decepționat din sistem, risipind fondurile și energia investite în formarea sa. Admiterea la masterat este și mai discutabilă. Deși pare incredibil, licența în conservare-restaurare nu este un criteriu obligatoriu!!! Selecția se face pe baza rezultatelor la o licență oarecare. Nici cei cu licență în domeniu nu pot fi în totdeauna aduși la nivelul dorit de specializare; în cazul celor cu licențe în alte domenii acest lucru este aproape imposibil.

Referitor la curriculum, la prima vedere pare corespunzător. Conține majoritatea disciplinelor prevăzute de EnCORE (European Network for Conservation-Restoration Education, a Rețeaua Europeană pentru Educația în Conservare-Restaurare).⁵ Dar conținutul din spatele denumirii disciplinelor, numărul de ore alocat, prezintă des deficiențe. Predarea istoriei artei este, de exemplu, prea generală, deși disciplina are alocată un număr mare de ore, nu ajunge la detalii necesare, precum predarea istoricului formelor și motivelor decorative ale patrimoniului transilvan sau ale altor regiuni istorice ale țării. Numărul de ore alocat științelor și studiului materialelor constitutive ale obiectelor de patrimoniu este foarte mic, ceea ce – împreună cu lipsa noțiunilor de bază și volumul mare de informații de înșușit – devine sursa unor eforturi și frustrări semnificative atât pentru cadrele didactice, cât și pentru studenți. Predarea limbilor străine nu se orientează spre limbajul de specialitate, iar nivelul la care ajung studenții este des nesatisfăcător. Nici cele predate în cadrul orelor de informatică nu se orientează spre cele mai necesare noțiuni pentru viitorii conservatori-restauratori. Iar enumerarea ar putea continua.

¹ Din păcate cei care au prezentat această formare în cadrul conferinței din 2011, nu au predat materialul aferent pentru publicare, iar pagina de internet a universității nu oferă informații relevante despre această specializare.

² La fel, materialul aferent prezentării acestei formări în cadrul conferinței din 2011 nu a fost predat pentru publicare, iar în momentul redactării acestor rânduri nu exista nici o informație accesibilă pe pagina de internet a universității.

³ vezi http://www.uad.ro/web/ro/Structura_academica/Facultatea_de_Arte_Plastice/Conservare_-_Restaurare/

⁴ vezi <http://vizual.arte-oradea.ro/info/studii/studii-de-licenta/conservare-restaurare/>

⁵ <http://www.encore-edu.org/documentsconcerningENCORE.html>

Formarea practică poate fi corespunzătoare dacă se desfășoară în colaborare cu muzeele sau șantierul de conservare-restaurare. În aceste cazuri studenții vin în contact cu obiectele de patrimoniu, într-un context cu o dotare mai mult sau mai puțin corespunzătoare, și își pot desfășura activitatea sub îndrumarea și supravegherea de specialitate necesară. Semestrul de practică (efectuat eventual într-un laborator din străinătate) care există în curriculum-ul majorității programelor academice europene, nu figurează încă în nici una din formările universitare din țară, deși ar fi o parte utilă a pregătirii practice (și nu numai!). Specializările de masterat oferite de diferitele universități sunt relativ limitate, numai universitatea sibiiană oferă o paletă mai largă. Dar, de exemplu, conservatori-restauratori pentru vestigii arheologice nu se pregătesc la nici una din universități.

Cea mai mare carență a universităților din țară care oferă programe universitare în conservare-restaurare este lipsa bibliotecilor de specialitate. Nici unde nu există acel minim de cărți și reviste din domeniu care ar asigura introducerea studenților în sursele de documentare existente (una din meniriile unei formări universitare!), și astfel să deschidă calea spre autoperfecționarea permanentă, indispensabilă unui veritabil profesionist. Când, unde se va familiariza viitorul conservator-restaurator cu acestea, dacă în procesul de formare academică nu i se oferă această șansă? Lipsesc și manualele universitare, care ar sintetiza bibliografia internațională de specialitate, venind astfel în ajutorul procesului de învățământ. Principalele surse de studiu rămân deci notițele de curs, ceea ce este inacceptabil la nivel academic. Sursele virtuale de informare, paginile institutelor, evenimentelor și asociațiilor profesionale internaționale ar putea constitui, de asemenea, o cale importantă de aprofundare, dar studenții nu sunt îndrumați nici în această direcție. Des nici cadrele didactice nu sunt în clar cu acestea (mai puțin excepțiile respectabile). Este foarte îndoielnic acel sistem de formare a cărui nivel profesional nu se raportează la nivelul internațional existent.

Este important de menționat și un alt aspect controversat al formării conservatorilor-restauratorilor din România. Paralel cu formarea universitară, se menține în continuare sistemul anterior de formare prin Centrul de Pregătire Profesională în Cultură⁶ înființat la mijlocul anilor '70 în cadrul Ministerului Culturii. Acesta avea un rol semnificativ la acea vreme, seniorii respectabili ai profesiei au fost în mare specializați prin acest centru. Dar viitorul îl reprezintă formarea universitară! Din acest motiv, formările academice existente, deși mai suportă din plin perfecționare, nu ar trebui secundate în continuare de formarea ne-universitară, care reduce și mai mult șansele de angajare în profesie a absolvenților. În timp ce aceștia își căuta un loc de muncă, instituțiile de cultură angajează pe posturi de conservatori și restauratori (des în baza unor criterii foarte discutabile) persoane fără studii superioare de specialitate, știind că îi pot „legaliza” – deși cu cos-

turi semnificative – prin CPPC. Asemenea risipă nu ar fi de înțeles nici într-o țară foarte bogată... Sper să nu fiu greșit înțelesă: nu doresc desființarea Centrului, contest doar rolul său în formarea profesională. Activitatea sa ar trebui să se orienteze spre pregătirea permanentă, organizarea unor cursuri de perfecționare de scurtă durată sau a unor evenimente profesionale (conferințe, dezbateri) atât de necesare. Un alt aspect depășit în activitatea CPPC este delimitarea strictă între conservare și restaurare. Cele două preocupări sunt sinonime în terminologia engleză, iar, de exemplu, Facultatea din Hildesheim (prezentată în acest volum) formează la nivel de licență numai specialiști în conservare preventivă, ca apoi în cadrul masteratului absolvenții să aprofundeze o anumită tehnică de restaurare. Acestea nu par să fie argumente semnificative, conform abordării Centrului conservatorului nu are nevoie de cunoștințele oferite în cadrul universitar, căci nu va face restaurări grandioase pe unele obiecte, ci va fi „numai” responsabil de păstrarea câtorva mii sau zeci de mii de obiecte de patrimoniu. La fel, elaborarea propunerilor de restaurare ale unui obiect nu au – conform acestei abordări – nimic de a face cu condițiile în care s-a păstrat obiectul, sau mai ales cu cele în care va ajunge! Restauratorul să vadă deci de restaurare, să nu-și bată capul cu viitorul obiectului în care a investit atâta timp și pasiune. Oare până când va persista această mentalitate depășită?

Recitind rândurile de mai sus, îmi vine în minte frecventul reproș al copiilor mei: mamă, tu nu ne vezi numai greșelile! Da – le răspund eu de obicei – este firesc să faci bine ceea ce faci, ca urmare trebuie să-ți îndrepti atenția spre cele care necesită perfecționare. Concluzând, se poate considera ca un rezultat foarte important existența în țară a unor programe de formare la nivel universitar pentru mai toate specializările în conservare-restaurare. În acest cadru, viitorii profesioniști pot însuși importante cunoștințe teoretice și practice, și s-au făcut numeroși pași în perfecționarea acestui învățământ. Trebuie însă acționat mai departe neconținut, pentru realizarea unei formări universitare unitare la nivel național și competitive la nivel internațional. Scopul este ca fiecare absolvent al acestor secții să ajungă un specialiști responsabil - nu un diletant - în mâinile căruia viitorul patrimoniului național va fi în siguranță. Pentru toate acestea este necesară nu numai perfecționarea învățământului universitar în conservare-restaurare. Este nevoie și de consolidarea la nivel național al unui organism profesional puternic, care să reprezinte principiile și interesele breslei peste tot unde este necesar. Vor trebui definite clar treptele ocupaționale din domeniu și competențele profesionale aferente. De asemenea sunt necesare perfecționarea cadrului legislativ și elaborarea pârghiilor eficiente de aplicare ale acestuia.

Dr. Márta Guttmann

Chimist

400699 Cluj-Napoca, Str. Toduța 17

Tel.: +40-735-157-132

E-mail: guttmannmarta@gmail.com

Traducere: Márta Guttmann

⁶ <http://cppc.ro/files/formare/formare.html>